

กระบวนการสร้างเมืองแห่งความสุขแบบมีส่วนร่วมของจังหวัดนครพนม
PROCESS OF DEVELOPMENT FOR NAKHON PHANOM CITY OF HAPPINESS BY
COMMUNITY PARTICIPATION

พระครูสิริเจตยานุกิจ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Phrakhu Siriyetianukit
Mahachulalongkomrajvidyalaya University
Nakhonphanom Buddhist College
Corresponding Author E-mail : Phrakrusirijetianukitnkp@gmail.com

(Received : September 29, 2025; Edit : October 9, 2025; accepted : October 14, 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาองค์ประกอบแห่งความสุขของคนจังหวัดนครพนม” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และพัฒนาองค์ประกอบความสุขที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดนครพนม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่ม และแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างได้แก่ประชาชนในพื้นที่อำเภอธาตุพนมและอำเภอเรณูนคร ซึ่งเป็นชุมชนที่มีพื้นฐานวัฒนธรรมหลากหลายและยึดโยงกับพระธาตุพนม

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบแห่งความสุขของชาวนครพนมมี 6 ด้านสำคัญ ได้แก่ (1) เศรษฐกิจชุมชนและรายได้พอเพียง (2) ครอบครัวอบอุ่นเกื้อกูล (3) สุขภาพกายและใจดี (4) การบริหารชุมชนโดยยึดธรรมาภิบาล (5) การมีสิ่งแวดล้อมที่สมดุลกับวิถีเกษตร และ (6) การมีค่านิยมร่วมทางวัฒนธรรมและศาสนา ผลการจัดลำดับความสำคัญพบว่า “ครอบครัว” เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญสูงสุด รองลงมาคือ “เศรษฐกิจพอเพียง” และ “สุขภาพกาย-ใจ”

นอกจากนี้ การวิเคราะห์เชิงคุณภาพได้เปิดเผยมิติสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ “มนต์ศันดุลยภาพ” ซึ่งหมายถึงการรักษาสมดุลระหว่างคน สังคม และธรรมชาติ และ “โยงโยที่ซ่อนเร้น” ซึ่งหมายถึงทุนทางสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อที่เกื้อหนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ งานวิจัยเสนอว่า ความสุขของชุมชนมิได้เกิดจากปัจจัยวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการดำรงดุลยภาพและการหล่อเลี้ยงด้วยโยงโยทางสังคมและจิตวิญญาณ ซึ่งควรถูกนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาเมืองแห่งความสุขของจังหวัดนครพนมต่อไป

คำสำคัญ: องค์ประกอบแห่งความสุข, ดุลยภาพ, โยงโยที่ซ่อนเร้น, จังหวัดนครพนม, การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

The research entitled “Development of the Elements of Happiness among the People of Nakhon Phanom Province” aimed to analyze and develop the key components of happiness that reflect the cultural identity and way of life of local communities. A mixed-methods approach was employed, including in-depth interviews, focus group discussions, and questionnaires. The samples were selected from Tha Uthen and Renunakorn districts, areas rich in cultural diversity and connected to Phra That Phanom, the province’s spiritual center.

The findings revealed six major elements of happiness: (1) community-based economy and sufficient income, (2) family warmth and mutual support, (3) physical and mental well-being, (4) community governance with good transparency, (5) environmental balance consistent with agricultural life, and (6) shared cultural and religious values. The ranking results indicated that “family” was the most significant factor, followed by “economic sufficiency” and “well-being.”

Qualitative analysis uncovered two key conceptual insights: “*The Concept of Equilibrium*,” representing the balance among humans, society, and nature; and “*The Hidden Webs*,” referring to social capital, cultural beliefs, and spiritual ties that sustain communal harmony. The study concludes that true happiness in Nakhon Phanom arises not merely from material conditions but from the balance of social and spiritual networks. These findings serve as a conceptual framework for promoting the sustainable development of a “City of Happiness” based on local participation and wisdom.

Keywords: Elements of Happiness, Equilibrium, Hidden Webs, Nakhon Phanom, Community Participation

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสุขเป็นเป้าหมายของสรรพสิ่งมีชีวิตปรารถนา จึงมีค่านิยมความสุขคืออะไร ผู้เป็นเป้าหมายของความสุขคือใคร วิธีการทำอย่างไรให้ถึงความถึงความสุข องค์ประกอบและเงื่อนไขใดทำให้เกิดความสุขและจะพัฒนาองค์ประกอบเหล่านั้นให้สอดคล้องภาววิสัย แม้จะมีการกำหนดตัวชี้วัดความสุขในระดับชาติแล้ว แต่ยังคงขาดการศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจ องค์ประกอบของความสุขในบริบทของคนนครพนมโดยตรง ซึ่งอาจแตกต่างจากกรอบที่ภาครัฐกำหนด ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งสร้างองค์ประกอบแห่งความสุขที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในจังหวัดนครพนม เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาเมืองแห่งความสุขอย่างยั่งยืน

จังหวัดนครพนม เป็นเมืองหนึ่งที่อยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ผนวกกับการเผชิญสถานการณ์การระบาดของโควิดทั่วโลก ในช่วงปีพุทธศักราช 2555 การประเมินความสุขของคนในจังหวัดทั่วประเทศนครพนมเป็นเมืองแห่งความสุขในระดับต้นๆของประเทศ แต่ในปีพุทธศักราช 2564 นครพนมเป็นเมืองแห่งความสุขในระดับรั้งท้ายของประเทศโดยจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่คนมีความสุขมากที่สุด และในปัจจุบันภาครัฐมีนโยบายพัฒนาเมืองอัจฉริยะ (Smart city) เมืองศิลปะ เป็นต้น โดยพัฒนาเมืองจากรากฐานภูมิวัฒนธรรม ศิลปะ เศรษฐกิจ ชุมชน สิ่งแวดล้อม จากการจัดลำดับเมืองแห่งความสุขจังหวัดนครพนมเริ่มมีความสุขถดถอยลงอย่างต่อเนื่องๆ ในปี 2555 นครพนมมีความสุขลำดับที่หนึ่งของประเทศ หนึ่งทศวรรษถัดมานครพนมถดถอยมาอยู่อันดับที่ 53 ทั้งที่จังหวัดนครพนมมีรากฐานทางวัฒนธรรม มีชนเผ่าหลากหลาย 8 เผ่า ประชากรยังยึดโยงอยู่กับวัฒนธรรมในระดับหนึ่งและมีวัฒนธรรมทางวัตถุคือโบราณสถานี่พัฒนามาเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม การแสวงบุญ รากฐานทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะเป็นฐานการสร้างความสุขโดยบูรณาการกับมิติอื่นๆ เป็นการพัฒนาเมืองไปสู่ความสุขได้

แผนงานวิจัยประกอบด้วย 3 โครงการย่อย ดังนี้

โครงการที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้เมืองแห่งความสุขของจังหวัดนครพนม

โครงการที่ 2 การสร้างเมืองแห่งความสุขแบบมีส่วนร่วมของจังหวัดนครพนม

โครงการที่ 3 การพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์การสร้างเมืองแห่งความสุขของจังหวัดนครพนม

การดำเนินการวิจัยเริ่มจากโครงการแรก เพราะประการแรก จำเป็นต้องพัฒนาตัวชี้วัดความสุขซึ่งนครพนมมีการสรุปปัจจัยแห่งความสุขอยู่บ้างแล้ว แต่ยังไม่มีการพัฒนาตัวชี้วัดอย่างจริงจังเป็นระบบเช่นเดียวกรมพัฒนาชุมชนและสำนักงานพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้พัฒนาตัวชี้วัดความสุขของชุมชนไทย การพัฒนาชีวิตเป็นโครงการวิจัยย่อยแรก นำไปสู่การวิจัยโครงการวิจัยย่อยที่สอง การนำตัวชี้วัดมาพัฒนาเมืองและชุมชนไปสู่ความสุขและ โครงการย่อยที่สามคือการสรุปบทเรียน การได้รูปแบบ กระบวนการการสร้างความสุขไปสู่นโยบายและยุทธศาสตร์ของจังหวัดอย่างครบวงจร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และพัฒนางค์ประกอบและตัวบ่งชี้เมืองแห่งความสุขของจังหวัดนครพนม
2. เพื่อพัฒนาเมืองแห่งความสุขแบบมีส่วนร่วมของจังหวัดนครพนม
3. เพื่อสร้างนโยบายและยุทธศาสตร์การสร้างเมืองแห่งความสุขของจังหวัดนครพนม

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย แยกตามโครงการย่อย 3 โครงการ ดังนี้

โครงการย่อยที่ 1

ลำดับการศึกษา ดังนี้

การเลือกพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

การศึกษาขึ้นเป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างตัวบ่งชี้ กระบวนการพัฒนาความสุขและในที่สุดได้นโยบายความสุข จึงเลือกพื้นที่ในจังหวัดนครพนมซึ่งมีแหล่งวิจัยและทำกิจกรรม ดังนี้

พื้นที่พัฒนาตัวบ่งชี้ เลือกอำเภอธาตุพนมและอำเภอเรณูนคร เพราะเป็นพื้นที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมของจังหวัดนครพนม มีพระธาตุพนมเป็นแหล่งศูนย์รวมทุกด้านและเป็นที่มาของกิจกรรมด้านต่างๆ ตลอดจนประชากรมีหลากหลายด้านอาชีพ ด้านอัตลักษณ์เหมาะต่อการสร้างกิจกรรมพัฒนาตัวบ่งชี้ อำเภอนาแกเป็นพื้นที่ดำเนินกิจกรรมสร้างความสุข เพราะเป็นที่ประชากรอยู่รวมกลุ่มที่มีกิจกรรมตลอดปีและมีส่วนร่วมในกิจกรรมหลากหลายและให้ความร่วมมือที่ดีในการดำเนินกิจกรรม สำคัญที่สุดคือเป็นกลุ่มที่น่าจะมีความสุขไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น

ขั้นตอนการศึกษา

งานวิจัยขึ้นเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพหรือหรือการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา(phenomenon) เน้นการตีความเป็นหลัก แนวคิดและทฤษฎีในบทที่สองมีความสำคัญที่เป็นกรอบในการตีความข้อมูลภาคสนาม ขั้นตอนในการศึกษามีดังนี้

1 สังเคราะห์กรอบแนวคิดที่จะใช้เป็นฐานในการเข้าใจและตีความข้อมูลภาคสนาม ขั้นตอนในการสร้างมโนทัศน์ (Concepts) ที่จะเป็กรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลที่จะตอบโจทย์ของงานวิจัยขึ้นนี้

2 ศึกษาภาคสนามโดยเฉพาะโครงการแรก (การพัฒนาตัวบ่งชี้) ระยะเวลา 6 ระยะเวลา 6 phrase)

1). ระยะเวลาแรกใช้แนวคิดเป็นกรอบในการศึกษา ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วม แนวคิดตัวบ่งชี้ แนวคิดความสุขและแนวคิดนโยบายมาเป็นกรอบการสร้างเครื่อง

2) ระยะเวลาที่สอง แบบสอบถาม โนโครงการ การสร้างตัวบ่งชี้องค์ประกอบของความสุข เพื่อจะได้มาซึ่งคำตอบที่ชัดเจนและครอบคลุม ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เริ่มจากการใช้แบบสอบถาม

3). ระยะเวลาที่สาม แบบสัมภาษณ์หลังจากนำข้อมูลแบบสอบถามมาวิเคราะห์ จะได้คำตอบ อาจจะมีบางคำตอบที่ยังไม่ชัดเจน ครอบคลุมและลึกพอ จะนำมาสร้างแบบสัมภาษณ์ต่อมา

4) ระยะเวลาที่สี่ สนทนากลุ่ม การศึกษามาทดสอบและนำมาศึกษาแบบกลุ่ม (focus group) ได้แก่ การพูดคุย สนทนาแบบกลุ่ม โดยสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 3 กลุ่มละประมาณ 5 คน

5) ระยะเวลาห้า ทำกิจกรรมร่วมทำตัวชี้วัด กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุด ผู้วิจัยทำผลของแบบสอบถาม สัมภาษณ์ สนทนากลุ่มมาร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย เริ่มจากทำความเข้าใจกับกลุ่ม การให้กลุ่มแสดงความคิดเห็น ให้เอาสารที่แสดงองค์ประกอบตัวชี้วัดอย่างละเอียดมาให้กลุ่มเลือกว่าใช่และไม่ใช่ ตัวชี้วัดใดมีน้ำหนักมากหรือน้อย โดยจากาจาประสบการณ์จริงของผู้ร่วมกลุ่มซึ่งจะสะท้อนตัวชี้วัดได้จริง

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นหน่วยในการศึกษาเพื่อตอบโจทย์งานขึ้นนี้ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่าง 4 กลุ่มหลัก ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก

2.1 สำหรับแบบสัมภาษณ์ ประชาชน ต่างอาชีพ ครอบคลุม รายได้ จำนวน 25 คน

2.2 สนทนากลุ่ม พื้นที่อำเภอธาตุพนมและเรณูนคร จำนวน 3 กลุ่มๆ ละ 5 คน

2.3 พื้นที่ทำกิจกรรมสร้างตัวชี้ จำนวน 30 คนในพื้นที่อำเภอธาตุพนม โดยทำกิจกรรมที่วิทยาลัยสงฆ์นครพนม ระยะเวลา 1 วัน

เกณฑ์การเลือก

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ สทนากลุ่มและทำกิจกรรม เลือกแบบเจาะจง เพราะเลือกตัวแทนที่ดีและผู้รู้ดีที่สุดเป็นแทนคนจังหวัดนครพนมทั้งหมด โดยมีประเด็นหรือข้อบ่งชี้ที่ศึกษาแยกออกเป็น 2 ข้อบ่งชี้ ข้อบ่งชี้แรก คือ โครงการแรกการสร้างตัวชี้วัด ข้อบ่งชี้ที่สองคือทบทวนเอกสาร งานวิจัยที่ผ่านมาโดยเฉพาะการสร้างตัวชี้

ผลการวิจัย

บทนี้เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากโครงการวิจัยย่อยทั้ง 3 โครงการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างเมืองแห่งความสุขแบบมีส่วนร่วมของจังหวัดนครพนม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางการจัดลำดับองค์ประกอบของความสุข

ลำดับที่	องค์ประกอบของความสุข	ค่าความสำคัญเฉลี่ย	ระดับความสุข
1	ครอบครัวอบอุ่นและเกื้อกูล	4.25	มากที่สุด
2	รายได้และเศรษฐกิจพอเพียง	4.12	มาก
3	สุขภาพ ภาย-ใจ ดี	4.05	มาก
4	การมีศีลธรรม และความโปร่งใส	3.98	มาก
5	สิ่งแวดล้อมดี ปลอดภัย	3.85	ปานกลาง
6	การบริหารชุมชนโดยผู้อาวุโสและความสามัคคี	3.80	ปานกลาง

ผลการศึกษาโครงการย่อยที่ 1: องค์ประกอบและตัวบ่งชี้เมืองแห่งความสุขของจังหวัดนครพนม

โครงการย่อยที่ 1 มุ่งเน้นการศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ความสุขของคนในจังหวัดนครพนม โดยใช้แนวทางวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มกับประชาชนในพื้นที่อำเภอธาตุพนมและอำเภอเรณูนคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ยาวนาน ผลการศึกษาขององค์ความรู้ที่สำคัญ 2 ประเด็นหลัก คือ "มนต์ศันตุลยภาพ" และ "โยงโยที่ซ่อนเร้น"

องค์ความรู้เรื่อง "มนต์ศันตุลยภาพ":

ตุลยภาพของคนกับสิ่งแวดล้อม: มุมมองต่อสิ่งแวดล้อมของคนในชนบทแตกต่างจากคนในเมือง คนชนบทมองว่าการแผ้วถางป่าหรือเผาหญ้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีเกษตรกรรมเพื่อการดำรงชีวิตและสร้างความปลอดภัยจากสัตว์เลื้อยคลาน ในขณะที่คนเมืองมองว่าเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม ทั้งสองมุมมองนี้มีเป้าหมายเดียวกันคือ "การรักษาตุลยภาพ" โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ บริบทของพื้นที่ยังมีผลต่อทัศนคติเรื่องขยะ โดยขยะอินทรีย์ในชนบทถือเป็นปุ๋ย แต่ในสังคมเมืองกลับเป็นสิ่งปฏิกูล

ตุลยภาพทางสังคมและวัฒนธรรม: สังคมชนบทในอดีตมีความเป็นเครือญาติสูง มีโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่คล้ายคลึงกัน ทำให้มีความขัดแย้งน้อยและสังคมมีความสุข ในขณะที่สังคมเมืองมีความเป็นปัจเจกและแตกต่างกันสูง

องค์ความรู้เรื่อง "โยงโยที่ซ่อนเร้น" หรือ "มือที่มองไม่เห็น":

พลังแฝงบางอย่างในชุมชนขับเคลื่อนให้เกิดเป้าหมายแห่งความผาสุกร่วมกัน ซึ่งสะท้อนออกมาผ่านประเพณีท้องถิ่นที่ผสมผสานกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ลอยกระทง สงกรานต์ ทอดกฐิน เป็นต้น

พิธีกรรมและประเพณีเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ในการพูดคุย สนทนา ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคล และสร้างแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิต ตามแนวคิดของมาสโลว์ (Maslow, 1942: 310)

ผลการศึกษาโครงการย่อยที่ 2: การสร้างเมืองแห่งความสุขแบบมีส่วนร่วมของจังหวัดนครพนม

โครงการย่อยที่ 2 เป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D) โดยนำตัวชี้วัดที่ได้จากโครงการแรกมาสร้างกิจกรรมสร้างความสุขในพื้นที่อำเภอนาแก (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสังข์, 2566) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประชากรอยู่รวมกลุ่มและมีส่วนร่วมในกิจกรรมหลากหลาย ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ผลการวิจัยเชิงปริมาณ และผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยเชิงปริมาณ:

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง 380 คน พบว่า

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการสร้างเมืองแห่งความสุขโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.36)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.68) รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (ค่าเฉลี่ย 3.39) และ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (ค่าเฉลี่ย 3.28) ซึ่งทั้งสองด้านอยู่ในระดับปานกลาง ส่วน

ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.11) แต่อยู่ในระดับปานกลาง

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ:

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าชาวบ้านให้ความสำคัญกับ **ครอบครัว** เป็นอันดับแรก ตามมาด้วย **เงิน/รายได้, สุขภาพที่แข็งแรง, การมีศีลธรรม/จิตใจผ่องใส, การมีประเพณีดีงาม, สังคมสงบสุข, และการมีเพื่อนบ้านที่ดี/ชุมชนดี** ตามลำดับ

ผู้วิจัยได้นำผลการจัดลำดับความสำคัญนี้ไปสร้างตัวชี้วัดความสุขและจัดกิจกรรม "ปฏิบัติธรรมประจำปี" ณ วิทยาลัยสงฆ์นครพนม โดยเน้นให้คนในชุมชนได้ทำบุญร่วมกันตามกำลังทรัพย์

ผลการประเมินกิจกรรม พบว่าผู้เข้าร่วมให้ความสำคัญกับ

การมีเพื่อนบ้านที่ดี ชุมชนดี มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.09) ตามมาด้วย **การมีศีลธรรม จิตใจผ่องใส** (ค่าเฉลี่ย 4.05) และ **การมีประเพณีดีงามเป็นของตนเอง** (ค่าเฉลี่ย 4.03)

ผลการศึกษาโครงการย่อยที่ 3: การพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์การสร้างเมืองแห่งความสุขของจังหวัดนครพนม

โครงการย่อยที่ 3 ศึกษาแนวนโยบายและยุทธศาสตร์ในการสร้างเมืองแห่งความสุข โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม ได้แก่ ภาครัฐ, ภาคเอกชนหรือรัฐวิสาหกิจ, และประชาชนในชุมชน

มุมมองของภาครัฐ:

เห็นว่าความสุขทางกายสัมพันธ์กับปัจจัย 4 และสิ่งแวดล้อมที่ดี ส่วนความสุขทางใจผูกพันกับพระพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นโดยมีพระธาตุพนมเป็นศูนย์กลาง

นโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัดมุ่งยกระดับนครพนมจากเมืองรองสู่เมืองหลัก โดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรมและความเชื่อ มีการวางผังเมืองให้สอดคล้องกับบริบท และขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรม

ภาครัฐจำเป็นต้องเข้าใจวิถีชีวิตและความต้องการของประชาชนก่อนพัฒนานโยบาย

มุมมองของภาคเอกชนหรือรัฐวิสาหกิจ:

เห็นว่าการส่งเสริมอาชีพ การท่องเที่ยว และการรวมกลุ่มสร้างอาชีพสุจริตเป็นสิ่งสำคัญต่อความสุข

ภาคเอกชนมีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณ, รับผิดชอบต่อสังคม, และช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และต้องกระตุ้นการลงทุนด้านการท่องเที่ยว

ความสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวเชื่อมกิจกรรมในสังคมพุทธ

มุมมองของประชาชนในชุมชน:

ความสุขทางกายเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนความสุขทางใจยึดโยงกับพระพุทธศาสนาและการมีน้ำใจของคน

อาชีพส่วนใหญ่อิงกับเกษตรกรรมและการหาของจากแม่น้ำโขง แต่ยังคงมีปัญหาหนี้สินกระทบที่ต่อการให้รัฐบาลแก้ไข

รัฐต้องส่งเสริมนโยบายด้านงบประมาณและสำรวจเอกลักษณ์ของแต่ละอำเภอเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจและความเป็นอยู่

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้ให้ภาพที่ลึกซึ้งและแตกต่างไปจากดัชนีชี้วัดความสุขในระดับมหภาค โดยชี้ให้เห็นว่า "ความสุข" ในบริบทของจังหวัดนครพนมนั้น มีความซับซ้อนและผูกโยงกับมิติทางวัฒนธรรม สังคม และจิตวิญญาณอย่างแยกไม่ออก การอภิปรายผลสามารถแบ่งตามประเด็นสำคัญที่ค้นพบได้ดังนี้

1. "มนทัศน์ดุลยภาพ" และ "โยงโยที่ซ่อนเร้น": หัวใจของความสุขที่มองไม่เห็น

ประเด็นที่โดดเด่นที่สุดของงานวิจัยนี้ คือการค้นพบองค์ความรู้เชิงนามธรรม 2 ประการ ได้แก่ "มนทัศน์ดุลยภาพ" และ "โยงโยที่ซ่อนเร้น" ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนความสุขในระดับชุมชน

การทำทายกรอบคิดการพัฒนาแบบเดิม: "มนทัศน์ดุลยภาพ" ที่พบในโครงการย่อยที่ 1 ชี้ให้เห็นว่ามุมมองต่อสิ่งแวดล้อมและการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่ ไม่ได้เป็นไปตามตรรกะของคนเมืองหรือนักอนุรักษ์เสมอไป การแผ้วถางป่าหรือการจัดการขยะมีเหตุผลบนฐานของการสร้าง "ดุลยภาพเพื่อการอยู่รอด" ซึ่งมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง สิ่งนี้อภิปรายได้ว่า นโยบายการพัฒนาจากส่วนกลางที่มักใช้มาตรฐานเดียว (one-size-fits-all) อาจล้มเหลวหรือไม่ได้รับการยอมรับ หากไม่เข้าใจ "ตรรกะภายใน" หรือภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นที่ควบคุมสมดุลของวิถีชีวิตดั้งเดิม

พลังของทุนทางสังคมและวัฒนธรรม: "โยงโยที่ซ่อนเร้น" หรือ "มือที่มองไม่เห็น" คือภาพสะท้อนของ "ทุนทางสังคม" (Social Capital) ที่แข็งแกร่ง ซึ่งไม่ได้อยู่ในรูปแบบขององค์กรที่เป็นทางการ แต่แฝงอยู่ในประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อทางศาสนา กิจกรรมอย่างการทอดกฐินหรือลอยกระทง ไม่ได้เป็นเพียงความบันเทิง แต่เป็น "พื้นที่ทางสังคม" ที่ผู้คนได้มาปฏิสัมพันธ์ ลดความขัดแย้ง และสร้างเป้าหมายร่วมกัน สิ่งนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง "ค่านิยมร่วม" (Shared Values) ที่เป็นรากฐานสำคัญของความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน การที่ภาครัฐหรือภาคเอกชนจะเข้าไปพัฒนาจึงไม่สามารถมองข้ามพลังของสถาบันทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้

2. การมีส่วนร่วมที่ยังไม่สมดุล: ช่องว่างระหว่าง "การรับประโยชน์" กับ "การตัดสินใจ"

ผลการวิจัยเชิงปริมาณจากโครงการย่อยที่ 2 เผยให้เห็นภาพที่น่าสนใจและเป็นความท้าทายสำคัญของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในประเทศไทย

ภาพสะท้อนของการพัฒนาแบบบนลงล่าง (Top-Down): การที่ประชาชนมีส่วนร่วมใน "การรับผลประโยชน์" สูงที่สุด แต่มีส่วนร่วมใน "การตัดสินใจ" ต่ำที่สุด สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการพัฒนายังคงมีลักษณะเป็นการ "หยิบบิ้น" จากภาครัฐหรือผู้มีอำนาจ ประชาชนอยู่ในสถานะ "ผู้รับ" มากกว่า "ผู้ร่วมสร้าง" แม้พวกเขาจะพึงพอใจกับประโยชน์ที่ได้รับ แต่การขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการคิดและการตัดสินใจ อาจทำให้โครงการไม่ยั่งยืน หรือไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงในระยะยาว และยังบั่นทอนศักยภาพของชุมชนในการจัดการตนเอง

ความสุขที่แท้จริงเกิดจากกิจกรรมที่ตอบโจทย์คุณค่าภายใน: สิ่งที่น่าสนใจคือ แม้ผลสำรวจความต้องการเบื้องต้นจะชี้ไปที่เรื่องครอบครัวและรายได้ แต่กิจกรรมที่สร้างความพึงพอใจได้สูงสุดกลับเป็น "การปฏิบัติธรรมประจำปี" ที่ตอบสนองต่อคุณค่าด้าน "การมีเพื่อนบ้านที่ดี/ชุมชนดี" และ "การมีศีลธรรม/จิตใจผ่องใส" สิ่งนี้อธิบายได้ว่า ความสุขที่ยั่งยืนไม่ได้มาจากปัจจัยทางวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการได้ทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมหลักของชุมชน การสร้างพื้นที่ให้คนได้ทำกิจกรรมทางสังคมและจิตวิญญาณร่วมกัน จึงอาจเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความสุขได้มากกว่าการมุ่งเน้นนโยบายทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว

3. ความจำเป็นของ "ชาติพันธุ์วรรณนา" ในการกำหนดนโยบาย

การศึกษาจากโครงการย่อยที่ 3 ที่สัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 3 ภาคส่วน ได้ตอกย้ำถึงความสำคัญของการกำหนดนโยบายที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจบริบทอย่างลึกซึ้ง

มุมมองที่แตกต่างแต่มีจุดร่วม: ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ต่างมองเห็นความสำคัญของมิติทางกายภาพ (ความเป็นอยู่, เศรษฐกิจ) และมิติทางจิตใจ (ศาสนา, วัฒนธรรม) โดยมี "พระธาตุพนม" เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ยังมีความคาดหวังและบทบาทที่แตกต่างกัน ภาครัฐมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจในภาพใหญ่ ประชาชนกังวลเรื่องปัญหาปากท้องและหนี้สิน ขณะที่ภาคเอกชนมองเห็นโอกาสทางธุรกิจและการท่องเที่ยว

นโยบายต้องเริ่มจากความเข้าใจวิถีชีวิต: ข้อเสนอแนะของงานวิจัยที่ให้ความสำคัญกับ "ชาติพันธุ์วรรณนา" (Ethnography) หรือการศึกษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนอย่างละเอียด ถือเป็นข้อสรุปที่สำคัญอย่างยิ่ง การจะสร้าง "เมืองแห่งความสุข" ให้สำเร็จได้นั้น ผู้กำหนดนโยบายจำเป็นต้องเปลี่ยนบทบาทจาก "ผู้สั่งการ" มาเป็น "ผู้เรียนรู้" ต้องลงไปคลุกคลีและทำความเข้าใจถึง "โมโนทัศน์คุณภาพ" และ "โยงโยที่ซ่อนเร้น" ที่มีอยู่เดิม เพื่อออกแบบนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ส่งเสริมและต่อยอดจากฐานทุนเดิมของชุมชน ไม่ใช่การนำโมเดลจากที่อื่นมาสมทบ

ความสุขของชาวจังหวัดนครพนม นอกจากองค์ประกอบทั้ง 6 ข้างต้น สิ่งหนึ่งที่เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบทั้ง 6 ประการ คือ วัฒนธรรม ตามโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อความสุขความทุกข์ในองค์ประกอบเศรษฐกิจชุมชน ที่สภาพของชุมชนและพื้นที่การทำมาหากินเชื่อมต่อกัน ทำให้เกิดการพึ่งพากัน การพึ่งพาเพราะสภาพธรรมชาติของที่นาสวนบึงคับ ส่งผลต่อการปรับพฤติกรรมของคนในสังคมให้มีความอ่อนน้อมระหว่างกันเพราะต้องพากันตลอดชีวิต การปฏิสัมพันธ์เชิงบวกเป็นฐานการมีมิตรภาพระหว่างกันและขยายไปสู่สมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน หากมีปัญหาจะช่วยเหลือกัน จะมีฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ยอมรับ ของที่ถูกขโมยในชุมชน คือ ปลาในสระ ผลไม้ (มะม่วง) ขโมยไม้ (ไม้ที่ตัดและไว้ใช้ประโยชน์ ทำเสาไฟ เสากระต๊อบ) เครื่องสูบน้ำ คนที่ถูกขโมยจะทราบว่าใครเป็นผู้ขโมยเพราะคนในชุมชนจะรู้พฤติกรรมของคนในชุมชนแต่ละคนอย่างดี แต่ทุกกรณีไม่มีการแจ้งตำรวจ แต่จะบอกว่า ดูสภาพคนขโมยแล้วก็ไม่มีความจริง คนแบบนี้ไม่เจริญ แล้วกรรมจะตามสนองมันเอง

ประเพณีที่คนสมาชิกของชุมชนเข้าร่วมมากที่สุดและมีระยะเวลาของกิจกรรมนานหลายวัน คือ ประเพณีบุญประจำปีคือ บุญบั้งไฟ บุญพระเวสสันดร บุญกองข้าวและบุญงานกฐินที่ชุมชนใช้เวลาจัดเตรียมกิจกรรมจนถึงวันงานมากกว่าหนึ่งสัปดาห์ งานประเพณี เช่น ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ มีกิจกรรมทางพิธีกรรมทุกเดือนตลอดปี เชื่อว่าประเพณีนั้นเป็นมาของความสุข การเชื่อในเรื่องผี

ปูตาของชาติพันธุ์ลาว เป็นต้น เป็นการสร้างความสุขภายในจิตใจ ที่เกิดจากความศรัทธาในอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้ชีวิตมีหวัง มีแรงบันดาลใจ มีสิ่งที่เหนือกว่าปโลบประโลม ชีวิตมีเป้าหมายและมีคุณค่า ความเชื่อสร้างสังคมและสร้างการผูกมัดของคนในชุมชน สร้างอัตลักษณ์ร่วม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สังคมเข้มแข็ง

คุณภาพขององค์ประกอบ คุณภาพของคนกับสิ่งแวดล้อม ทัศนคติของคนในชุมชนเรื่องสิ่งแวดล้อมแตกต่างจากสังคมเมืองโดยเฉพาะประเด็นป่าไม้และสิ่งปฏิกูล ไม่ใช่ว่าคนชนบทเห็นความสำคัญหรือคุณค่าสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าสังคมเมือง แต่เพราะบริบททางสังคมที่สังคมชนบททำการเกษตรต้องแผ้วถางป่า เผาหญ้า เผาฟางเพื่อฆ่าวัชพืชและเพิ่มปุ๋ย (ตามทัศนคติของผู้ให้ข้อมูล) การถางป่า เผาพืชพืชเป็นการสร้างมลพิษในอากาศ แต่สำหรับคนที่อยู่อาศัยบริเวณนั้นคือการสร้างความปลอดภัยจากเหือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลาน การอนุรักษ์ในความหมายของคนชนบทคือการรักษาชีวิต ทำลายต้นไม้เพราะมันมากจนก่อให้เกิดอันตราย ส่วนการอนุรักษ์ของคนเมืองคือการรักษาต้นไม้และปลูกเพิ่มเพราะต้นไม้ขาดแคลน แต่ความหมายตรงกันคือ การรักษาคุณภาพโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั่นเอง บริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ พื้นที่ชนบทเป็นพื้นที่เป็นสวน ไร่นา เกือบทุกคนมีสวนและไร่นาหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง ชยะของคนชนบทคือปุ๋ย เมื่อทิ้งในที่นาหรือสวน พื้นดินจะซึมซับแล้วย่อยเป็นปุ๋ย ทัศนคติต่อชยะ (โดยเฉพาะชยะอินทรีย์) ไม่ถือว่าเป็นชยะ ส่วนสังคมเมือง ทัศนคติต่อชยะเหลือจากการบริโภคคือชยะ สิ่งปฏิกูลเพราะหากทิ้งลงพื้นที่ปุ๋ยจะเป็นสิ่งปฏิกูลและมลพิษ เฉพาะฉะนั้นสิ่งที่เป็นชยะหรือมูลพืชขึ้นอยู่กับบริบทพื้นที่นั้นๆ

คุณภาพทางสังคมและวัฒนธรรม สังคมชนบทดำเนินต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพราะสังคมมีสิ่งที่รักษาคุณภาพทางสังคม ก่อนหน้าสามสี่ปีคนที่ทำการเกษตรมักเป็นชาวนาหรือชาวสวน ทำเป็นอาชีพ สังคมชนบทมีโครงสร้างทางสังคมที่คล้ายกัน กล่าวคือครัวเรือนที่ประกอบขึ้นจากสมาชิกหลายคน ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจไม่แตกต่างกันมากนัก ความเป็นเครือญาติและความใกล้ชิดระหว่างกันสูง สมาชิกของสังคมได้พบปะกันอย่างสม่ำเสมอ ว่างเว้นจากการทำการเกษตรไปมาหาสู่กันเป็นปกติ ความขัดแย้งไม่ค่อยปรากฏ กล่าวได้ว่าสังคมมีความปกติสุข ส่วนสังคมเมืองมีความปัจเจกสูง และมีความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคม การปฏิสัมพันธ์จึงเกิดขึ้นน้อย เพราะค่านิยม วิถีชีวิตแตกต่างกัน ระยะเวลาเมื่อสองปีที่ผ่านมามีโครงการสร้างทางสังคมและการปฏิสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงจากเดิม กล่าวคือที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมร่ำรวยและเป็นข้าราชการ บำนาญทำเกษตรเป็นงานอดิเรก มีความเป็นปัจเจกกันที่กินเป็นของส่วนบุคคล ขณะที่ใครระบือของสมาชิกชุมชนอื่นอาจจะละเมิดของเพื่อบ้านจะเป็นเรื่องปกติและให้อภัยกันแต่ละเมตคนทีฐานะทางสังคมจะถูกปรับสิน ชาวบ้านปรับตัวด้านการดำเนินชีวิตระมัดระวังมากขึ้นและปรับความดูแลของชุมชนใหม่ คือ การรวมกลุ่มของกลุ่มเดิมแนบชิดกันมากคล้ายให้เกิดพลังในการรับสิ่งแปลกปลอมใหม่

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ เมื่อชุมชนอยู่ร่วมกันแล้วมีพลังบางอย่างขับเคลื่อนของชุมชนไปสู่เป้าหมายผาสุกร่วมกัน พลังบางอย่างเป็นแรงขับประโชยชน์สุขให้แก่ตนเอง ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันและสะท้อนออกทางประเพณีท้องถิ่น ผสมผสานกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ลอยกระทง สงกรานต์ ทอดกฐิน ออกพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น การรวมตัวของคนเกิดค่านิยมและปทัฏฐานทางสังคมเป็นแบบประพฤติร่วมกัน เมื่อเกิดสิ่งที่พึงประสงค์ในองค์ความรู้ข้อที่ 1 มาจากช่องว่างระหว่างสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ความแตกต่างก่อให้เกิดผลทั้งเชิงบวกและลบ ตัวพิธีกรรมประเพณีที่ก่อให้เกิดค่านิยมร่วมกัน เป็นการซึมซับปัญหาและละลายปัญหาระหว่างบุคคล คือการพูดคุย สนทนาในช่วงพิธีกรรม ประเพณีและสร้างแรงบันดาลใจให้การดำเนินชีวิตของบุคคลและกลุ่มอย่างมีความสุขเฉพาะและมีความสุขร่วมกันได้

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ เจื้อนใจของชุมชนรองรับและสอดคล้องกับแผนนั้น กล่าวคือชุมชนเป็นชุมชนที่มีรากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณีที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตน ชุมชนมีความรัก สามัคคีและเปิดรับนโยบายภายนอก ชุมชนมีองค์ประกอบดังกล่าวทำให้นโยบายเหล่านั้นบรรลุผลตามดัชนีตัวชี้วัดของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้สร้างไว้ (จวงวุฒิเวศย์, 2527: 27)

ค่านิยมร่วมของคนในสังคมอันเป็นฐานที่มาของกติกาดำเนินชีวิตร่วมกัน ค่านิยมร่วมหมายถึง สิ่งที่คนในชุมชนหรือคนในสังคมยึดถือร่วมกัน อาจจะเป็นเป้าหมายร่วม (เช่นตายแล้ว จะขึ้นสวรรค์ถ้าทำดี ตกนรกถ้าตอนเป็นมนุษย์ทำชั่ว) เป้าหมายร่วมทำให้เกิดการดำเนินชีวิตบนกติการ่วมกัน การไม่ประพฤติผิดศีล ดำรงตนในทำนองคลองธรรม คุณค่าร่วมของคนในสังคมเป็นแกนหล่อลื่นให้มวลสมาชิกในสังคมดำเนินชีวิตประสานสัมพันธ์ไปทิศทางเดียวกัน ความขัดแย้งกันของมวลสมาชิกในกลุ่มหรือในสังคมน้อยลง หรือหากมีก็มีความร่วมเป็นแกนในการคลี่คลายได้ จะเห็นว่าพระธาตุฯ ก่อให้เกิดกิจกรรมร่วมของคนในชุมชน เช่น กิจกรรมบวงสรวง กิจกรรมเกี่ยวกับพญานาค กิจกรรมประจำปี กิจกรรมเวียนเทียนในวันพระ กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะใช้พระธาตุฯเป็นสถานที่ดำเนินการ กิจกรรมเปลี่ยนผ่านชีวิต การแต่งงาน การได้รับตำแหน่งใหม่ การได้เดินทางไปต่างประเทศ การรับปริญญา เป็นต้น การเปลี่ยนผ่านชีวิตนี้พระธาตุฯจะมีส่วนเกี่ยวข้องที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านที่ดีและเป็นมงคล

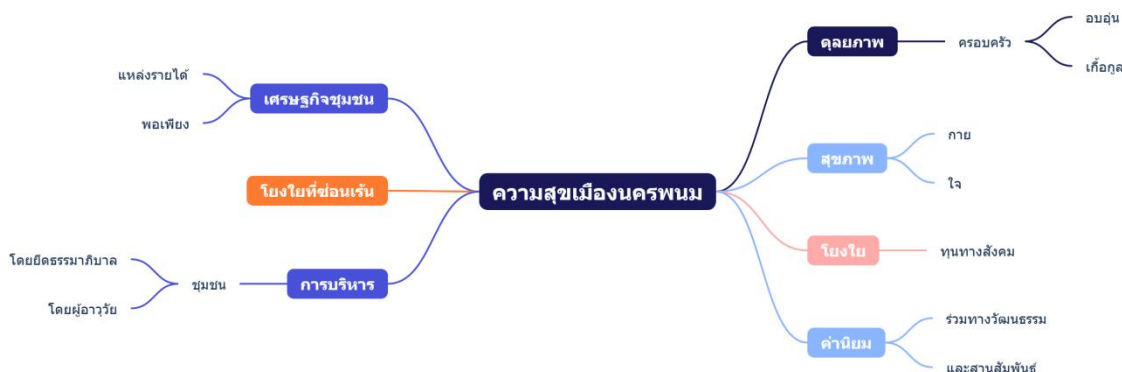
งานวิจัยฉบับนี้ได้เสนอโมเดลการสร้างเมืองแห่งความสุขที่ท้าทายแนวคิดกระแสหลัก โดยชี้ว่า ความสุขของชาวนครพนม ไม่ได้ถูกนิยามด้วยตัวเลข GDP หรือความเจริญทางวัตถุเป็นหลัก แต่หยั่งรากลึกอยู่ใน "ดุลยภาพ" ของวิถีชีวิต และถูกหล่อเลี้ยงด้วย "โยงโย" ของความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนผ่านความเชื่อและประเพณี กระบวนการสร้างความสุขที่แท้จริงจึงต้องเป็นกระบวนการแบบมีส่วนร่วมที่ไม่ใช่แค่ในนาม แต่เป็นการมีส่วนร่วมที่ให้อำนาจประชาชนในการ "ตัดสินใจ" และออกแบบอนาคตของตนเองบนฐานของภูมิปัญญาและคุณค่าดั้งเดิม การพัฒนาใดๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่จึงจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจสิ่งเหล่านี้อย่างถ่องแท้ เพื่อให้การพัฒนานั้นนำไปสู่ "ความสุข" ที่ยั่งยืนสำหรับทุกคนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ในหลายประเด็น สรุปได้ดังนี้

โครงการย่อยที่ 1 การถอดรหัสกลไกความสุขชุมชนผ่าน "มโนทัศน์ดุลยภาพ" และ "โยงโยที่ซ่อนเร้น" งานวิจัยนี้ได้ก้าวข้ามการมองความสุขของชุมชนในมิติเชิงวัตถุหรือตัวเลขทางเศรษฐกิจ ไปสู่การทำทำความเข้าใจ "ระบบปฏิบัติการทางสังคม" (Social Operating System) ที่ค้ำจุนความสุขของชุมชนไว้

"มโนทัศน์ดุลยภาพ" (The Concept of Equilibrium) คำว่า "ดุลยภาพ" ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงความสมดุลที่หยุดนิ่ง (Static Balance) แต่เป็น "ดุลยภาพเชิงพลวัต" (Dynamic Equilibrium) หมายถึง สภาวะที่ชุมชนสามารถปรับตัวและรักษาสมดุลท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดุลยภาพนี้ประกอบด้วยหลายมิติที่ต้องสมดุลกัน ได้แก่ 1. ดุลยภาพทางสังคม ความสัมพันธ์ที่ราบรื่น การเคารพซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือเกื้อกูล ลดความขัดแย้ง 2. ดุลยภาพทางเศรษฐกิจ การมีอยู่มีกินพอเพียง ไม่ใช่ความร่ำรวยสูงสุด แต่คือความมั่นคงทางอาหารและรายได้ที่พอดีกับวิถีชีวิต 3. ดุลยภาพทางวัฒนธรรมการสืบทอดประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ๆ อย่างเหมาะสม และ 4. ดุลยภาพทางนิเวศการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยเข้าใจว่าคนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

งานวิจัยนี้ชี้ว่า "ความสุข" ของชุมชนไม่ใช่ "เป้าหมาย" ที่ต้องไปให้ถึง แต่เป็น "ผลลัพธ์" ของการรักษาสภาวะดุลยภาพนี้ไว้ได้สำเร็จ การกระทำใดๆ ที่ทำลายดุลยภาพด้านใดด้านหนึ่ง (เช่น การส่งเสริมอาชีพที่สร้างรายได้สูงแต่ทำลายสิ่งแวดล้อม) จะนำไปสู่ความไร้สุขในที่สุด

"โยงโยที่ซ่อนเร้น" (The Hidden Webs) โยงโยนี้คือ "ทุนทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ" (Informal Social Capital) ซึ่งเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า ไม่ได้อยู่ในโครงสร้างองค์กรที่เป็นทางการ แต่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เปรียบเสมือนเส้นใยของแมงมุมที่ยึดโครงสร้างทั้งหมดไว้ด้วยกัน ประกอบด้วย

เครือข่ายเครือญาติ ความผูกพันทางสายเลือดและทางการแต่งงาน

เครือข่ายเพื่อนพ้องและระบบอุปถัมภ์ การช่วยเหลือกันนอกเหนือจากความเป็นญาติ การมี "บุญคุณ" ต่อกัน

ความไว้วางใจ (Trust) ความเชื่อใจกันที่ทำให้การแลกเปลี่ยนและความร่วมมือเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร

บรรทัดฐานร่วม (Shared Norms) กฎเกณฑ์ทางสังคมที่ไม่ได้เขียนไว้ แต่ทุกคนเข้าใจและปฏิบัติตาม ที่ผ่านมานโยบายภาครัฐมักมองเห็นแต่โครงสร้างที่เป็นทางการ (เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน, อบต.) และมักจะมีมองข้าม "โยงโยที่ซ่อนเร้น" เหล่านี้ไป งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า กลไกเหล่านี้ต่างหากที่เป็น "กลไกขับเคลื่อนที่แท้จริง" ของชุมชน การสร้างความสุขให้เกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยและเสริมสร้างความแข็งแกร่งของโยงโยเหล่านี้ ไม่ใช่ทำลายหรือสร้างระบบใหม่เข้าไปแทนที่

โครงการย่อยที่ 2 การปฏิบัติกระบวนการวัดความสุขและการพัฒนา

องค์ความรู้ที่ท้าทายแนวทางการพัฒนาแบบ "บนลงล่าง" (Top-Down) อย่างสิ้นเชิง

ตัวชี้วัดความสุขจากฐานราก (Bottom-up Happiness Indicators)

ความสุขเป็นสิ่งที่ เป็น "อัตวิสัย" (Subjective) และ "ขึ้นอยู่กับบริบท" (Context-dependent) การใช้ตัวชี้วัดมาตรฐานที่ ออกแบบจากส่วนกลาง (เช่น รายได้ต่อหัว, จำนวนโทรศัพท์ต่อครัวเรือน) ไม่สามารถสะท้อนความสุขที่แท้จริงของชุมชนได้ งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า กระบวนการสร้างตัวชี้วัดมีความสำคัญเท่ากับตัวชี้วัดเอง เมื่อประชาชนในพื้นที่ได้ร่วมกันกำหนดว่า "อะไรคือความสุขสำหรับพวกเขา" (เช่น การมีแหล่งน้ำสะอาด, การที่ลูกหลานไม่ทิ้งถิ่น, การมีเวลาว่างร่วมกิจกรรมทางศาสนา) ตัวชี้วัดนั้นจะกลายเป็น "เข็มทิศ" ที่มีความหมายและนำไปสู่การลงมือปฏิบัติจริง

กิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการ (Demand-driven Activities)

เมื่อตัวชี้วัดถูกตั้งขึ้นจากความต้องการของชุมชน กิจกรรมที่ตามมาจะไม่ใช่ว่าสิ่งที่ถูกยึดเหียดจากภายนอก แต่เป็นสิ่งที่ ชุมชน "เป็นเจ้าของ" (Ownership) โดยสมบูรณ์ เช่น หากตัวชี้วัดคือ "ความสามัคคี" กิจกรรมอาจเป็นการฟื้นฟูประเพณีลงแขก เกี่ยวข้าว หากตัวชี้วัดคือ "ความมั่นคงทางอาหาร" กิจกรรมอาจเป็นการสร้างธนาคารเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน เป็นต้น สิ่งนี้สร้างความ สำเร็จที่ยั่งยืนกว่าโครงการที่ภาครัฐคิดให้แต่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

โครงการย่อยที่ 3 การประยุกต์ใช้เครื่องมือทางมานุษยวิทยาและคุณค่าร่วม องค์ความรู้ที่เชื่อมโยงศาสตร์ทางสังคมเข้ากับการกำหนดนโยบายและการอยู่ร่วมกัน

"ชาติพันธุ์วรรณา" (Ethnography) ในฐานะเครื่องมือกำหนดนโยบาย

นโยบายสาธารณะจำนวนมากล้มเหลวเพราะผู้ออกแบบนโยบายขาดความเข้าใจใน "โลกทัศน์" (Worldview) และ "ตรรกะ" (Logic) ของคนในพื้นที่ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า "ชาติพันธุ์วรรณา" ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่นักมานุษยวิทยาใช้ในการเข้าไปฝังตัว เรียนรู้ และทำความเข้าใจวัฒนธรรมจากมุมมองของคนใน ไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องมือทางวิชาการ แต่เป็น เครื่องมือที่จำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการออกแบบนโยบายที่ "มีชีวิต" และตอบสนองต่อบริบทจริง ช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายเข้าใจ "ทำไม" ชุมชนจึงทำหรือไม่ ทำบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) ไม่สามารถให้คำตอบได้

"ค่านิยมร่วม" (Shared Values) ในฐานะฐานของกติกา

กฎหมายที่เป็นทางการ (Formal Laws) อาจไม่มีประสิทธิภาพในการกำกับการใช้ชีวิตในชุมชนเท่ากับ "กติกาของชุมชน" ที่มองไม่เห็น ซึ่งกติกานี้ถูกสร้างขึ้นบนฐานของ "ค่านิยมร่วม" เช่น ความกตัญญู, ความละเอียดรอบคอบ (หิริโอตตปปะ), การเคารพผู้ อาวุโส, การรักษาหน้าตาของวงศ์ตระกูล ค่านิยมเหล่านี้เป็น "ซอฟต์แวร์ทางสังคม" ที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เป็นไปใน ทิศทางที่รักษา "ดุลยภาพ" ไว้ การเข้าใจค่านิยมร่วมจึงเป็นหัวใจของการส่งเสริมการปกครองตนเองและการจัดการทรัพยากรของ ชุมชน

ข้อเสนอแนะ: จากองค์ความรู้สู่การปฏิบัติ

เชิงนโยบาย

ให้หน่วยงานที่ไม่เป็นทางการ (เช่น กองทุนหมู่บ้าน) ดำเนินการเอง เป็นข้อเสนอที่มาจากกระตือรือร้นถึงพลังของ "โยงโย ที่ซ่อนเร้น" และการสร้าง "ความเป็นเจ้าของ" การให้คนในที่ได้รับคามไว้วางใจบริหารจัดการกันเอง จะมีประสิทธิภาพและ ยืดหยุ่นกว่าระบบราชการ

ฟื้นฟูบทบาท "มัคทายก" ข้อเสนอแนะมาจากการเข้าใจความสำคัญของ "ค่านิยมร่วม" และ "ดุลยภาพ" มัคทายกในอดีต ไม่ใช่แค่ผู้นำพิธีกรรมทางศาสนา แต่เป็น "ปราชญ์ท้องถิ่น" เป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง และเป็นผู้ยึดโยงค่านิยมของชุมชนไว้ การ ฟื้นฟูบทบาทนี้คือการฟื้นฟู "สถาบันทางสังคม" ที่ช่วยรักษาดุลยภาพของชุมชน

เชิงกิจกรรม

พัฒนาอาชีพเชิงนิเวศ ข้อเสนอแนะนี้เกิดจาก "มนทัศน์ดุลยภาพ" โดยตรง การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องไม่มองแค่มิติเศรษฐกิจ แต่ ต้องเกื้อกูลต่อมิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม อาชีพที่เกื้อกูลกัน (เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าว, การทำโฮมสเตย์เชิงเกษตร) จะช่วย สร้างดุลยภาพในระบบเศรษฐกิจและระบบนิเวศของชุมชนไปพร้อมกัน

การวิจัยครั้งต่อไป

ศึกษา "ความทุกข์ของชุมชน" เป็นข้อเสนอที่ชาญฉลาดและจำเป็นอย่างยิ่ง การศึกษา "ความสุข" เพียงด้านเดียวอาจทำให้ได้ภาพที่ไม่สมบูรณ์หรือมีลักษณะเพ้อฝัน (Romanticized) การทำความเข้าใจ "ความทุกข์" และ "ความขัดแย้ง" จะทำให้เราเห็นอีกด้านของเหรียญ ทำให้เข้าใจว่าอะไรคือปัจจัยที่เข้ามา "ทำลายดุลยภาพ" และ "ฉีกกระชากโยงใยที่ซ่อนเร้น" ของชุมชน การศึกษาทั้งสองด้านจะทำให้ต้องค้นคว้าที่สมบูรณ์และนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ตรงจุดยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2541). พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- กนิษฐา นิตศพัฒนา. (2540). ตัวชี้วัดเมืองน่าอยู่. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โกวิท พวงงาม. (2559). การปกครองท้องถิ่นไทย : หลักการและมิติใหม่ในอนาคต. กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน.
- จิต เลิศวิบูลย์มงคล. (2546). ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลการได้รับการสร้างเสริมพลังอำนาจในงานแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ กับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุวรรณ แก้วมะโน. (2556). บทเรียนชุมชนเข้มแข็งเปลี่ยนบ่อยเป็นป่าชุมชนที่แพร่. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์. ชรินทร์ วัฒนา. คนรุ่นใหม่กับความอยู่รอดอย่างยั่งยืนของชุมชน. (2554, มกราคม - มิถุนายน), วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 3.(5), 50-61.
- ไชยยันต์ กัมปนาทแสนยากร. (2540). แนวคิดและหลักการดำเนินงานเมืองน่าอยู่. กรุงเทพฯ ฯ : กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- ทัศนีย์ ลักขณาภินันท์. (2545). การสงเคราะห์ : มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีระพงษ์ แก้วหาญ. (2543). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ประชาคม ประชาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 6.
- ขอนแก่น: คลังนาวิทยาศาสตร์.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บูรณ บัณฑิต. (2554). รายงานวิจัยรูปแบบการนำคนเข้าไปผูกพันกับชุมชนของพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาสังคม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2548). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : วิชาการพิมพ์.
- พระครูธรรมธรครชิต คุณวโร. (2556, มกราคม - มีนาคม). การพัฒนาความสุขในพุทธธรรม. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 15.(1), 91-99.
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต. (2557). พุทธธรรม ฉบับปรับขยายความ. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวรรณชัย ขวณโณและคณะ. (2556). รายงานวิจัยการสืบสานเครือข่ายของพระสงฆ์ในการสืบทอดประเพณีท้องถิ่นและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ณรงค์ กุลนิเทศ และคณะ. (2556). การจัดการความรู้ทางด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พินิจ รัตนกุล. (2547). สวดมนต์ สมาธิ วิปัสสนา รักษาโรคได้. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : เพชรรุ่งการพิมพ์.
- พินิต ภูจินดา. (2561). คู่มือการออกแบบพื้นที่สุขภาวะในเขตพื้นที่ประกอบการอุตสาหกรรม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์.

พิสิษฐ์ พิริยาพรรณ และ เวธกา กลิ่นวิจิต. (2561, มกราคม – มิถุนายน). พัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่เป็นโรคเบาหวานโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน. วารสารสาธารณสุขมหาวิทยาลัยบูรพา, 13 (1), 45-55.

มงคล จันทร์ส่อง. (2544). **ระดับความรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Capra. F. (1996). **The Web of Life**. New York: Anchor Book.

Charles Montgomery. (2563). **Happy City** แปล โดยพินดา พิสิฐบุตรง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ broccoli.

Emile Durkheim. (1979). **Suicide: A Study in Sociology**. Trans. John A. Spaulding & George Simpson. New York: Macmillan.

Gottdiener. M. and Budd. L. (2009). **Key Concepts in Urban Studies**. London: Sage. Heywood. A. 2002. Politics. 2nd ed. York: Palgrave,

Kotler. Philip. (2003). **Marketing Management. 11th ed.** Upper Saddle River.NJ:Prentice –Hall.

Putnam. R. D. (1995). **Bowling Alone: America's Declining Social Capital**. The Journal of Democracy.[Online]. 6, (1). Available:<https://www.journalofdemocracy.org/articles/bowling-alone-americas-declining-social-capital/>. [2025, October 8].

Thich Nhat Hanh (1988). **The heart of understanding: Commentaries on the Prajnaparamita Heart Sutra**. Press California: Parallax Press.

Thich Nhat Hanh (1993) . **Interbeing: Fourteen Guidelines for Engaged Buddhism**. California:Parallax Press.